Genehmigt und für den Schulgebrauch an den weissruthenischen Schulen des Generalbezirks zugelassen durch Erlass des Generalkommissars für Weissruthenien vom 10 Juli 1942. Abt. II i Ju/Pa.

Pastanovaj Hieneralnaha Kamisara Biełarusi ad 10 lipnia 1942 h. dazvoleny i dapuščany da školnaha užytku u biełaruskich školach Hieneralnaje Prastory Biełarusi. Addz. II i. Ju/Pa.

Schul- und Jugendverlag in Minsk
Vydańnie Vydaviectva Padručnikaŭ i Litaratury dla Moładzi u Miensku

Druck: Kauen-Wilnaer Verlags- u. Druckerei-G.m.b.H.
Wilna, St. Annenstr. 3. 402 II. 43.

Źmiest.

А Д   А Ў Т А Р А.

„Кніжка вучыцца чытаць і пісаць лацініцаю“ мае наўвеце тых, што, умеючы чытаць і пісаць кірыліцаю, патрабуюць навучыцца чытаць і пісаць пабеларуску лацініцаю.

А Ў Т А Р.

У Менску, 27. VIII. 42.

ЗАДАНЬНЕ І-ае

Гукі і літары.

§ 1. У кажным слове ёсьць гукі, прыкладам, у слове „рука“ чатыры гукі—р-у-к-а. Да абазначаньня гукаў на пісьме прыдуманы апрычоныя значкі, званыя літарамі. Усе літары, ужываныя у якой мове, складаюць альфабэт альбо абэцаду тае мовы. У мове беларускай (крывіцкай) ёсьць дзьве абэцады: кірылічная абэцада або кірыліца і абэцада лацінічная. Лацінічная абэцада узята з мовы лацінскай і прытарнавана да гукаў мовы беларускай, дзеля таго завецца беларускай лацініцаю.

§ 2. Кірыліца па парадку.

Л і т а р ы

друкаваныя		друкаваныя	
вялікія	малыя	вялікія	малыя
А	а	Л	л
Я	я	М	м
Б	б	Н	н
В	в	О	о
Ґ	ґ	Ё	ё
Г	г	П	п
Х	х	Р	р
Д	д	С	с
Э	э	Ш	ш
Е	е	Т	т
З	з	У	у
Дз	дз	Ў	ў
Ж	ж	Ю	ю
Дж	дж	Ф	ф
І	і	Ц	ц
И	й	Ч	ч
Ы	ы		ь
К	к		

а) Гук *ў* ёсьцека у такіх словах, як — р о ў, к р о ў, д о ў г, п о ў н ы, р о ў н ы, т р а ў к а.

Перапішы і падчыркні літару *ў*.

Поўна бочачка вінца. Ё вяроўка, але няма кароўкі. Затаўкай затаўкаюць капусту. Паўлюк і Баўтрук ганяюць на пасту. Ваўка ногі кормяць. Даўжбіт павінен аддаць доўг. Увесь лес роўны, адзін сук доўгі. Конь згубіў падкову. У Саўкі боты на падкоўках. Воўчую косьць у лес цягне.

Чалавек ён быў рахманы. Гарэлкі ў губу ён ня браў. Затое ў ласцы быў у пана. Яго пан дужа шанаваў.

Ляцеў ці доўга я, ці мала, таго ніяк не уцямлю, але ужо ладне расьсьвітала, як я зваліўся на зямлю.

(З поэмы „Тарас на Парнасе").

Прыдумай сам колькі сказаў або 5 асобных словаў з гукам *ў*.

б) Гук *дз* абазначаецца дзьвюма літарамі — *дз*. Гук *дз* ёсьць у такіх словах, як д з е н ь, д з ё г а ц ь, д з я г а, д з і р а.

Перапішы і падчыркні літары *дз*.

Дзікі вядуцца у лесе. Яны дзеля дзяцей пераехалі у места. Калі вядзецца, дык і на шчэпку прадзецца. Дзяцельнік сытная трава. Радзюк даглядае трусы. Дзёмка гуляе з дзяцьмі. Вецер дзьме у дзьверы. Дзьве сотні — дзьвесьце. Дзяўчына дзерла бульбу на бліны. Андрэй, ня дурэй, не дзяры капоты. У гародзе ячмень родзе. Не радзіся краснай, а шчаснай. Дзямід папераза́ўся дзяжкаю. Быў конь ды зьезьдзіўся.

в) Гук *дж* абазначаецца дзьвюма літарамі *д* і *ж*.

Перапішы і падчыркні літары *дж*.

Раджу Вам вучыцца. Гляджу, ці усё уладжана. У гародчыку пасаджаны краскі. Я не заблуджу у лесе. Сад абгароджаны тынам. Наймітка на год згоджана. Памідоры рассаджаны на грады. Не нагледжуся на гэтае хараство. Я па табе, дубровачка, не нахаджуся. Пасаджу яблынку. Параджуся у бацькі. Я у бары знаходжу баравікі.

Выяжджае сын Даніла ды на Русь на вайну. Конь уежджаны. Бражджолка бражджыць. У краме прадавалі дрожджы. Ідзі, ідзі, дождж, я навару брожджу. Дажджавая вада мяккая. Сёлета лета дажджлівае. Колы зьежджаны. Прыяжджомыя людзі начавалі у начулішчу.

г) Літара *ґ* у мове беларускай вымаўляецца як літара *г* у мове маскоўскай, прыкладам у маскоўскіх словах, як г о р о д, г о с п о д и н і пад.

Гук *ґ* у мове беларускай ёсьць толькі у малой колькасьці словаў, пазычаных з чужых моваў, такіх як ґ е о ґ р а ф і я, ґ е о м э т р ы я.

д) Літара *г* вымаўляецца ў мове беларускай зьліжана да *х*. Накш можна азначыць, што *г* пабеларуску вымаўляецца як лацінскае *h* (honor) або як *h* у мове нямецкай (прыкладам у слове „haben").

Гук *г* ёсьцека у мове беларускай у такіх словах як н а г а, г а л а в а і множства іншых.

ЗАДАНЬНЕ 2-е

Гукі і склады.

§ 3. Словы дзеляцца на склады. Гэтак, у слове „вада" два склады — в а-д а, у слове „галава" тры склады — г а - л а - в а, у слове „верацяно" чатыры склады — в е - р а - ц я - н о. Ёсьцека і словы з адным складам, прыкладам с т о л, д о м. Склад вымаўляем адным дыхам. Слова, маючае адзін склад, завецца аднаскладным, два склады — двускладным, тры склады — трыскладным, чатыры склады — чатыраскладным і шмат (многа) складоў — шматскладным або многаскладным.

§ 4. Склады, а значыцца і словы, можам падзяліць на гукі. Гэтак, у слове „нага" чатыры гукі (н - а - г - а), у слове „рот" — 3 гукі (р - о - т) н а! мае 2 гукі, *а* — 1 гук.

Г а л о с н ы я. Адныя гукі можам лёгка цягнуць, пяяць, гэта будуць: *а, э, і, ы, о, у*. Таковыя гукі завуцца самагукамі або г а л о с н ы м і.

П а ў г а л о с н ы я. Гукі *ў* (р о ў) і *й* (л о й) завуцца паўсамагукамі або п а ў г а л о с н ы м і.

З ы ч н ы я. Усе асталыя гукі, прыкладам *б, с, дз* і шмат іншых, завуцца зычнымі. Іх без галосных пяяць нельга.

У складзе бывае адзін галосны і адзін ці балей зыкаў. У некаторых складох побач з галоснымі, а напару яшчэ з адным або балей зычнымі, бывае паўгалосны (р о й, д о ў г, д а ў - ж ы - н я, к р о ў). Колькі у слове галосных, толькі у ім і складоў.

Перапішы гэтую песьню, падзяліўшы у ёй словы на склады, гэтак: Ку-ка-ва-ла і г. д.

Кукавала зязюля ў садочку,
Ой, рана-раненька ў садочку,
Прыклаўшы галоўку к лісточку:
— „Хто-ж мае яечкі пабярэць?!"
Плакала дзеванька ў сьвятліцы,
Прылажыўшы галоўку к сьцяніцы:
— „Хто-ж маю косаньку распляцець,
Хто-ж мае уплёты пабярэць?!"
(З вяс. песьні).

Перанос слова.

§ 5. Калі цэлае слова не зьмяшчаецца у вадным радку, дык часьць яго пераносяць у новы радок. Пераносячы ставяць гэткі значок -. Пераносяць толькі цэлыя склады, значыцца, ня можна часьць гукаў складу пакінуць, а другую часьць складу перанесьці.

Калі між галосных ёсьць адзін зычны, дык яго пераносяць у новы радок, прыкладам ка-за. Калі між галосных ёсьць два зычныя побач, дык адзін пакідаюць, а другі пераносяць, прыкладам коз-ка. Калі між галосных ёсьць адзін паўсамагук, а другі зык, дык паўгалосны пакідаюць, а зычны пераносяць, прыкладам лаў-ка, шый-ка.

а) Перапішы, разьбіўшы на склады, як да пераносу.

На адным дубе зязюля,
На другім дубе другая.
Была ў суседа дачушка,
А у другога—другая.
Адна была ухвалёна,
Другая была зганёна.
Да зганёнай сватоўе,
Да хвалёнай нікога.
Стала ўхвалёна плакаці,
На свае дары гледзячы:
— Ой, дары, дары, дарэнькі,
Абрусы мае бяленькі,
Дзе я вас падзену?

б) Перапішы і падчыркні галосныя простай рыскаю, а паўгалосныя хвалістаю, гэтак т р а ў к а.

Каток з пятушком і ліска.

Жыў каток з пятушком. Пайшоў каток на уловы, а пятушка заставіў пільнаваць дому. Пятушок стаў пець. Лісічка прыйшла хусьце мыць пад акно. Яна сказала: — „Хараша пяеш, але я глушка на лева вушка, пыляці бліжэй". Пятушок прыляцеў. Дык ліска схапіла яго і пабегла. А пятушок пеў: — „Каток-браток, мяне ліска імчыць па хмызьнічку, па бярэзьнічку, па высокіх горах, па лісіх норах".

в) Перапішы і падчыркні зычныя рыскаю.

Дзедка з бабкай і воўк.

Жыў дзедка. Было у яго 5 авечак, шосты бычэчак, курка рабушка і сучка зьвяружка. Прыйшоў да іх воўк пад акно і хараша пеў:

— Пяць, пяць авечак і шосты бычэчак, курка рабушка і сучка зьвяружка.

— Хараша пяе—дзедка сказаў—дай яму адну авечачку. Воўк занёс яе на лом і кінуў.

§ 6. Цьвярдыя і мяккія зычныя. Зычныя бываюць цьвярдыя і мяккія. Прыкладам, у слове „вось" зычны *в* цьвярды, а *с* мяккі; у слове „дзень" абодва зычныя *дз* і *н* мяккія. Часта той самы зычны, залежна ад месца у слове, бывае раз цьвярды, а другі раз мяккі. Прыклады: *лаза* (*з* цьвярды), *у лазе* (*з* мяккі).

Перапішы і падчыркні мяккія зычныя.

Ляцела куна з бору ў дуброву —
К сакалу на размову.
— Мне ў бары добра, мне ў бары добра,
У дуброўцы ляпей будзе:
У бары шышкі — пакалю ножкі,
У дуброўцы мякчэй будзе.
— Аддай мяне, мамачка, за міленькага;
Мне ў мамкі добра, мне ў мамкі добра,
У мілага ляпей будзе:
У мамкі ключы пад паясочкам,
У мілага на прабоі. *)

*) Усі дагэтуль прыведзеныя песьні і пачаткі казкаў узяты з кніжкі „Biełaruskija (kryvickija) narodnyja pieśni i kazki", kn. II., Vilnia 1930.

Гук *дз* блізу заўсёды бывае мяккі. Глянь укладаньне у § 2 пад б).

Гук *ц* у вадных словах цьвярды, а у другіх мяккі. Цьвярды, прыкладам, ёсьць у словах цэлы, цэп, цана, цадзіць і інш., а мяккі у словах цьвет, цеста, вецер, дзіцё, цішыня і мноства іншых.

ЗАДАНЬНЕ 3-яе

§ 7. Лацінічная абэцада.

Кірылічныя літары. Друкав.	Прыклады	Лацінічныя літары Друкав.	Прыклады
а		a	
о		o	
б	баба, боб	b	baba, bob
д	до!	d	do!
а	баба	a	baba
(Зычны+) я	бяда	(Зычны+) ia	biada
я	яда	ja	jada
к		k	
в	вока	v	voka
ц	цаца, бац	c	caca, bac
ць	бацька	ć	baćka
ч	чад	č	čad
э	цэд	e	ced
(Зычны+) е	цеч	(Зычны+) ie	cieč
е	едкі	je	jedki
г	гад, год	h	had, hod
х	хата	ch	chata
і	біць	i	bić
й	бой	j	boj
ль	боль, болька	l	bol, bolka
л	лог, кол	ł	łoh, koł
м	мох, дом	m	moch, dom
н	нага	n	naha
нь	конь	ń	koń

Кірылічныя літары. Друкав.	Прыклады	Лацінічныя літары Друкав.	Прыклады
о		o	
(Зычны+) ё	мёд	(Зычны+) io	miod
п	палок	p	pałok
р	рак, дар	r	rak, dar
с	сок, нос	s	sok, nos
сь	Коська, касьба	ś	Kośka, kaśba
ш	шаль, кош	š	šal, koš
т	хата, кот	t	chata, kot
у	дуб	u	dub
(Зычны+) ю	цюцька	(Зычны+) iu	ciućka
ю	юшка	ju	juška
ў	стаў, доўг	ŭ	staŭ, doŭh
ы	сын	y	syn
з	зара, воз	z	zara, voz
зь	мазь	ź	maź
ж	жорны, нож	ž	žorny, nož
дз	дзын!	dz	dzyn!

§ 8. Абазначаньне мякчыні зыкаў, стаячых на канцы слова і перад іншымі зыкамі.

Калі мяккі зычны стаіць на канцы слова або перад іншым зычным, дык яго мякчыню у кірыліцы паказуем ставячы па мяккім зычным знак *ь* мякчыні. Прыклады: пац—пяць, сон—конь, коска—коська.

У лацініцы мякчыню зычных на канцы слова і перад іншымі зычнымі абазначаем літарамі з рыскаю, значыцца замест *c* пішацца *ć* (cacka, але baćka), замест *s* пішацца *ś* (koska, але kośka,) замест *z* пішацца *ź* (mazka, але maź), замест *dz* пішацца *dź*, (dzylin, але dźmuć) і пішацца *ń* замест *n* (son, але koń).

а) Перапішы, ставячы кажнае слова лацініцаю пад тымжа словам, напісаным кірыліцаю, і падчыркні мяккія зычныя.

Сабака грыз косьць. Майстра прадаў вось. Коська, коська! —
Sabaka hryz kość. Majstra pradaŭ voś. Kośka, kośka! —

Крычэў Іванька. Конь парваў супонь. Карусь вучыцца.
Kryčeŭ Ivańka. Koń parvaŭ supoń. Karuś vučycca.

Вось мы і дома! Пронька і Ходзька пішуць.
Voś my i doma! Prońka i Chodźka pišuć.

Перапішы кірыліцаю і адначасна тое самае напішы лацініцаю, ставячы кажнае слова лацініцаю пад тым-жа словам, напісаным кірыліцаю.

Рэдзька. Іванька зарваў гарэх. Дрэнь гэны конь. Бацька даў абаранку. Адам прадаў мазь. Гаспадынька варыць істраву. Слонь дужы. Пастух вырваў карэнь. Ах, ты, забудзька! Прыйшоў да нас Будзька. У Гапонькі два браты. Марыська з Гануськай дома. Ганька тчэ кросны.

Абазначаньне мякчыні зычных, стаячых перад галоснымі.

ЗАДАНЬНЕ 4-е.

§ 9. Хочучы паказаць, што зычны мяккі, просьле яго ставім у кірыліцы і лацініцы *і* (а ня *ы* у кірыліцы і ня *у* у лацініцы). Прыклады: сініца—sinica, травіца—travica.

Перапішы кірыліцаю і напішы тое самае лацініцаю—пад тымі-ж словамі, напісанымі кірыліцаю.

Ручнік вісіць на кручку. Трысьнік высокі вырас. Гэна наш зарасьнік. Разьнік зарэзаў барана. Гусь борзда плыла. Возьнік вазіў муку. Зьмітра хітрэйшы за Сьпірыду. Аніська зрабіў сіло. Звон хораша зьвініць. Мама сінькай сініць.

§ 10. Калі мяккі зычны стаіць перад галосным *а, е, о, у*, дык, каб паказаць мякчыню зычнага, па ім у кірыліцы замест *а* пішуць *я* (зяць), замест *э* пішуць *е* (медзь), замест *о* пішуць *ё* (мёд) і замест *у* пішуць *ю* (цюпа, цюцька).

У лацініцы мякчыню зычнага перад *а, е, о, u* паказуюць такім спосабам, што па мяккім зычным пішуць *і* (ziać, miedź, miod, ciupa, ciućka).

а) Перапішы абедзьвіма абэцадамі, ставячы кажнае слова лацініцаю пад тым-жа словам, напісаным кірыліцаю.

У мяне была дзядзіна. За грошы усюды харошы.
U mianie była dziadzina. Za hrošy usiudy charošy.

У пятніцу заходзіць да мяне Панасюк. Дзямід быў сьветкай
U piatnicu zachodzić da mianie Panasiuk. Dziamid byŭ śvietkaj

на судзе. Гаспадар пайшоў вячэраць. Каровы ходзяць па
na sudzie. Haspadar pajšoŭ viačerać. Karovy chodziać pa

канюшыне. Месяц схаваўся за хмарку. Сягодня
kaniušynie. Miesiac schavaŭsia za chmarku. Siahodnia

сонечны дзень. Венікам мятуць хату.
soniečny dzień. Vienikam miatuć chatu.

б) Перапішы і пад кажным словам, напісаным кірыліцаю, напішы тое самае лацініцаю.

Дай каню сена. Ведзьмаў няма на сьвеце. Бяз дуды ходзяць ногі ня туды. На пасецы авёс родзе. Дзяжа накрыта векам. Ходзіць бай па сьцяне. Верасень — восенскі месяц. Хвядося сястра Пятрусёва. Ні сьцяты, ні павешаны. Той соня, хто доўга сьпіць. Ня вер каню у дарозе. Сьнежань — зімовы месяц. За вуторы падняў бочку (Б). Не пагаснуць зоркі у небе. Дзеравы і краскі цьвітуць. Не загіне Беларусь.

Абазначаньне ётаваных галосных.

ЗАДАНЬНЕ 5-ае.

§ 11. Калі перад *а* ёсьць *й* (значыцца чуецца *йа*), дык у кірыліцы гетае *йа* абазначаецца аднэй літараю *я* (яма, зьява), а ў лацініцы так і пішацца, як чуецца, значыцца ja (jama, źjava).

Калі перад *э* ёсьць *й* (значыцца чуецца *йэ*), дык у кірыліцы гэтае *йэ* абазначаецца аднэй літараю *е* (ем, ежа, зьехаць, аб'ехаць), а у лацініцы так і пішацца, як чуецца, значыцца *je* (jem, ježa, źjechać, abjechać).

Калі перад *о* ёсьцека *й* (значыцца чуецца *йо*), дык у кірыліцы гэтае *йо* абазначаецца аднэй літараю *ё* (ён, ёсьць, бяёдаць), а у лацініцы так і пішацца, як чуецца, значыцца *jo* (jon, jość, biajodać).

Калі перад *у* ёсьць *й* (значыцца чуецца *йу*), дык у кірыліцы гэтае *йу* абазначаецца аднэй літараю *ю* (Юрка, юшка, б'ю), а у лацініцы так і пішацца, як чуецца, значыцца *ju* (Jurka, juška, bju).

а) Перапішы, ставячы кажнае слова лацініцаю пад тым-жа словам, напісаным кірыліцаю.

1.

Янук корміць ягняткі. З ячменю робяць прыварак. Не
Januk kormić jahniatki. Z jačmieniu robiać pryvarak. Nie

па Юрку шапка. Янка і Язэп добрыя дзяцюкі. Ядзьвіга
pa Jurku šapka. Janka i Jazep dobryja dziaciuki. Jadźviha

прадзе. Раньняя птушка зубкі цярэбіць, а позьняя вочкі трэ.
pradzie. Rańniaja ptuška zubki ciarebić, a poźniaja vočki tre.

Што душа мае, тым і прыймае. Ня усе ягады ядомыя.
Što duša maje, tym i pryjmaje. Nia usie jahady jadomyja.

Соя сытная еміна.
Soja sytnaja jemina.

2.

Калі маеш гаруд жыта — будуйся. Баба Еўка, дзед Тамаш
Kali maješ harud žyta — budujsia. Baba Jeŭka, dzied Tamaš

паехалі на кірмаш. Быў зьезд. Хто ня еў ракоў — такоў.
pajechali na kirmaš. Byŭ źjezd. Chto nia jeŭ rakoŭ – takoŭ.

Смачная яечня з скваркамі. Ня ёрзайся па дошцы. Ма-
Smačnaja jaječnia z skvarkami. Nia jorzajsia pa došcy. Ma-

ёвыя жукі шкодныя. Харошы явар расьце у Якіма.
jovyja žuki škodnyjə. Charošy javar raście u Jakima.

б) Перапішы і пад кажным словам, напісаным кірыліцаю, напішы тое самае лацініцаю.

1.

Ніхто ня ведае, як хто абедае. Якая птушка, такія песьні. Увясну каровы ядуць ягаднік. Вой, скручу я дудку, такое заграю, што усім будзе чутна ад краю да краю (Б.). Тваё піва мне ня дзіва. Ёсьць гусі свойскія і ёсьцека дзікія. Вой, ці днюю ці начую, я ўсё там, вой там (Кар.). Як у трасцы ён завыў. Гушчу зьеў, а жыжку на кагал. Ён з гора піпку закурыў.

2.

Стаяў я доўга. Усе з сабой цягаюць кніжкі. Тарасу ліха што здаецца, ну, як-бы у рандзе ён сядзіць, хто піпку курыць, хто сьмяецца. То у дудку ён заграець, то сьмешны

песьні запяець, то адным вокам заміргаець, як быццам ён каго завець. Я заграю у дуду. Пятух рана пяе. Хто арэ, хто барануе, — усіх Бог параўнуе.

ЗАДАНЬНЕ 6-ае.

Абазначаньне ль мяккога.

§ 12. Калі кірылічнае *л* стаіць на канцы слова (с т о л), або перад зыкам (с т о л к а), або перад *а* (л а в а), *э*, *ы* (л ы с ы), *о* (л о к а ц ь), *у* (л у к), дык яму у лацініцы адказуе *ł*: (stoł, stołka, łava, łysy, łokać, łuk).

Кірылічнаму *ль* адказуе лацінічнае l (столь—stol, моль—mol, колька — kolka).

а) Перапішы кірыліцаю і лацініцаю.

Моль псуе адзежу. А тут цёмна, хоць коль вочка (Б). З мор-
Mol psuje adziežu. A tut ciomna, choć kol vočka (B). Z mor-

скай вады дастаюць соль. Хведзька смажыць бульбу. Дастань
skaj vady dastajuć sol. Chviedźka smažyć bulbu. Dastań

вугаль з печы. У мыцельніку мыюцца. Уверсе столь, а дала-
vuhal z piečy. U mycielniku myjucca. Uviersie stol, a dała-

вах (унізе) стаіць стол. Волька і Анелька у гародзе. Жаль
vach (unizie) staić stoł. Volka i Anielka u harodzie. Žal

мне радзіманькі! Дай мне дульку. Полька — ня польскі скок.
mnie radzimańki! Daj mnie dulku. Polka — nia polski skok.

Харошы, прыгожы Васілька.
Charošy, pryhožy Vasilka.

б) Перапішы і адначасна напішы тое самае лацініцаю, ставячы кажнае слова лацініцаю пад тым-жа словам, напісаным кірыліцаю.

1.

У нас аднасель. Гэта іхняя дзель. Кароль — такое імя. Каваль куе у кузьні. Волька хораша рысуе. Ганулька, Марылька, Зулька і Гапулька вучацца. Вайцюль грае на йскрып-

цы. Чмель зьбірае мёд. Паркаль танная тканіна. Кужэльнае палатно моцнае. Вінцуль купаецца у ставе. Колькі Вас тутка? Заплаціце толькі, колькі згадзіліся. Роўна куль цягнецца нашая сенажаць? Малацьбіт строс куль саломы. Гаспадар на пірагі купіў куль мукі.

2.

Вар булькае у гаршку. Мальвіна добрая жняя. Варка выткала пояс у грабелькі. Вучыцель вучыць. Вудаль вудзіць рыбу. Чакай, баране, пакуль трава будзе. На возеры каўзель. Татулька вянчаў у царкве. Маскаль нікому не спагадае. У Вячкі болька на руццэ. Матулька зварыла кісель. Мазоль — працавітых значок. Дужэль дужаецца. Адгэнуль дагэтуль тры вярсты. Пачынальніку капу яец. Бурмель усё бурчыць. Хмель уецца. Анатоль пасадзіў бульбу, а Віталь бульву. Круцель круціць. А мой-жа ты сынулька! Рабі пільне, будзе у хаце Вільня. Невель і Гомель беларускія месты.

ЗАДАНЬНЕ 7-ае

§ 13. Кірылічнаму *лі* адказуе лацінічнае *li* (ліпа — lipa).

Перапішы кірыліцаю і напішы тое самае лацініцаю, ставячы кажнае слова лацініцаю пад тым-жа словам, напісаным кірыліцаю.

Разьбіваньнікі разьбівалі сена. Ліс хітрае зьвяро. У каліны і маліны чырвоныя ягады. На паліцы дзьве сініцы. Вялікдзень — вялікае сьвята. На вуліцы дуды граюць. Гэта будзе на сьвятыя ніколі. Лістапад—восенскі месяц. Звалілася калодачка з печы. Нашая цяліца — пярэзімка. Амілі прыслаў сын ліст. Гэта табе не пераліўкі. На вуліцы мяцеліца мяце. Краю мой родны, колькі ты зносіш нядолі! За тры мілі бубны білі.

§ 14. Кірылічнаму *л* стаячаму перад *я, е, ё, ю,* адказуе лацінічнае *l*.

а) Перапішы кірыліцаю і лацініцаю.

Лявон прывёз калясьнік сена. У лагчыне на ляшчыне растуць
Lavon pryvioz kalaśnik siena. U łahčynie na laščynie rastuć

гарэхі. Тарас быў палясоўшчыкам. Любіла тож Тараса і паня.
harechi. Taras byŭ palasoŭščykam. Lubiła tož Tarasa i pania.

Зьвяры вядуцца у лесе. Люты—другі месяц у годзе. Цыбулю
Źviary viaducca u lesie. Luty — druhi miesiac u hodzie. Cybulu

здарова есьці. Ганула і Гапула — сёстры Лявонкавы. Сёлета
zdarova jeści. Hanula i Hapula — siostry Lavonkavy. Sioleta

лета цёплае. У сыботы найболей работы. Улетку люблю цябе,
leta ciopłaje. U syboty najbolej raboty. Uletku lublu ciabie,

дзетку, а зімой зьем хлеб з сьвіньнёй (з мясам).
dzietku, a zimoj źjem chleb z śvińnioj (z miasam).

б) Перапішы кірыліцаю і адначасна напішы тое самае лацініцаю, ставячы кажнае слова лацініцаю пад тым-жа словам, напісаным кірыліцаю.

1.

Конь бяжыць, зямля дрыжыць! У нажа войстрае лязо. Прыемная кісьля у гэтай саладусе. Ой, доля — то нядоля, пайшла замуж за старога, захацела пагуляці. Як жыды у школе, галасуюць. Хто мяняе, у таго хамут гуляе. Просьле работы добра і пагулянка. Дзяцей у школе пусьцілі на пагулянку. На лядах родзе проса. Лепле і Невель паветавыя месты беларускія. Местачка Лукомля у Сянскім павеце. Паляя поле грады.

2.

Мячкі мнуць лён. У роўным полю стаяў явар зялёны. Касьнікі ўплецены у касе. Магілеў стаіць ля Дняпра, а Гомель ля Сожа. Сілом сіляюць птушкі. Ё людзі дольныя, і ё бяздольныя. Той дольны, у каго доля добрая. Ён там ля лазьні блізка жыў. Летась было дажджлівае лета. Цыган, як галее, дык сьмялее. Зялеза куецца. У няўмекі — рукі калекі. На Купальле, на сьвятое ірві, маці, зельле тое, што у нас папараць завецца.

Łaciničnaja abecada pa paradku.

Litary łaciničnyja drukavanyja vialik.	drukavanyja małyja	pisomyja vialik.	pisomyja małyja	Litary Kiryličnyja drukavanyja vialik.	drukavanyja małyja	pisomyja vialik.	pisomyja małyja
A	a	A	a	А	а	А	а
B	b	B	b	Б	б	Б	б
C	c	C	c	Ц	ц	Ц	ц
Ć	ć	Ć	ć	Ць	ць	Ць	ць
Č	č	Č	č	Ч	ч	Ч	ч
D	d	D	d	Д	д	Д	д
E	e	E	e	Э	э	Э	э
F	f	F	f	Ф	ф	Ф	ф
G	g	G	g	Ґ	ґ	Ґ	ґ
H	h	H	h	Г	г	Г	г
Ch	ch	Ch	ch	Х	х	Х	х
I	i	I	i	І	і	І	і
J	j	J	j	Й	й	Й	й
	y		y		ы		ы
K	k	K	k	К	к	К	к
L	l	L	l	Ль	ль	Ль	ль
Ł	ł	Ł	ł	Л	л	Л	л
M	m	M	m	М	м	М	м

Litary łaciničnyja drukavanyja vialik.	drukavanyja małyja	pisomyja vialik.	pisomyja małyja	Litary Kiryličnyja drukavanyja vialik.	drukavanyja małyja	pisomyja vialik.	pisomyja małyja
N	n	N	n	Н	н	Н	н
	ń		ń		нь		нь
O	o	O	o	О	о	О	о
P	p	P	p	П	п	П	п
R	r	R	r	Р	р	Р	р
S	s	S	s	С	с	С	с
Ś	ś	Ś	ś	Сь	сь	Сь	сь
Š	š	Š	š	Ш	ш	Ш	ш
T	t	T	t	Т	т	Т	т
U	u	U	u	У	у	У	у
Ŭ	ŭ	Ŭ	ŭ	Ў	ў	Ў	ў
V	v	V	v	В	в	В	в
Z	z	Z	z	З	з	З	з
Dz	dz	Dz	dz	Дз	дз	Дз	дз
Ź	ź	Ź	ź	Зь	зь	Зь	зь
Dź	dź	Dź	dź	Дзь	дзь	Дзь	дзь
Ž	ž	Ž	ž	Ж	ж	Ж	ж
Dž	dž	Dž	dž	Дж	дж	Дж	дж

RAŹDZIEŁ I.
Vialikija litary.

§ **15**. a) Pierapišy i padčyrkni słovy, što pačynajucca vialikaj litaraju.

Paciapleła na dvary. Pryhreła soniejka. Staiū śnieh. Kryhi lodu źniesła vada. Dzieci irvucca vonki. U harodzie pakazałasia traūka. Ptuški zaščabiatali. Usim viasioła uviasnu.

Ci nie zaciemili vy, kali pišam vialikija litary?

b) Pierapišy i padčyrkni słovy, što pačynajucca vialikaj litaraj.

Siahodnia 25-ha krasavika. Kažnaha 25-ha u našym miestačku kirmaš. Tata paviazie pradavać lon. Dzieci ždуć taty z kirmašu. Jany pabiahuć adčyniać varoty. Tata pryviazie haścinca. Dzieci lubiać smarhonskija abaranki

Pa punktu stavim vialikuju litaru. Punkt stavim tady, kali skončym jakuju dumku, abo pa skončanym skazie. Napišy 4 skazy.

§ **16**. Pierapišy i padčyrkni słovy, što pačynajucca vialikaj litaraj.

U Mikicinych usie doma. Staraja Mikicicha kačaje chuście. Hapon papraūlaje chamut. Unuki taksama doma, bo doždž. Staršy Jurka z Janukom Kazanovičykam hamoniać ab vajnie. Siaredni Paūluk piša. Najmienšyja, Piatruś i Chviadośka, zaūziata rysujuć.

Ci adno paśla punktu pišam tutka vialikuju litaru? Ale, imiony i proźviščy pišam vialikaj litaraju.

§ **17**. Pierapišy i padčyrkni słovy, što pačynajucca vialikaj litaraj.

Siahodnia statak chodzić razam. Voś Raba i Krasula Zavyhanskich. Tam vun Padłaska i Rahula Rybačkova. Jašče dalej Ryža i Kudra Alaškievičavy. Z statkam prybiehli sabaki — Žučok Illučonkaū i Łyska Jazepčykaū. Pastuški lubiać Łysku, bo jon pierajmaje karovy.

Jakija imiony tut napisany vialikaj litaraj?

§ **18**. Pierapišy i padčyrkni słovy, što pačynajucca vialikaj litaraj.

Viačka žyvie u siale Zahorniatach. Dahetul jon byū tolki u svaim miestačku Barunach. Na Vialikdzień Viačka pajedzie u Vilniu daviedacca da dziadźki. Vilnia staić la raki Vialli. La Vilni Panarskija hory. Chacieū-by Viačka jašče pabačyć voziera Naračča. U Kryūji (Biełarusi) šmat charošych aziorаū.

Nazovy miestaū, miestačkaū, siołaū, rekaū, aziorаū, moraū i krajoū pišam vialikaj litaraj.

§ **19**. Pierapišy i padčyrkni słovy, što pačynajucca vialikaj litaraj.

Spradvieku Biełarusy žyvuć u Biełarusi. Susiedźmi Biełarusoū na paūdni Ukraincy, na uschodzie i poūnačy — Maskali. Na zachodzie miažujuć Kryvičy z Estoncami, Łatyšami, Žmudzinami, Niemcami i Palakami. Našyja plamiony — Radzimičy, Sieviaranie, Viacičy — miažavali mižsobku. Ad nazovu adnaho plemieni Kryvičoū paūstaū nazoū usiaho našaha narodu. Nas, Kryvičoū, niapravilna zavuć Biełarusami.

Nazovy narodaū i plamionaū pišam z vialikaj litary.

§ **20**. Pierapišy i padčyrkni słovy, što pačynajucca vialikaj litaraj.

Kraju rodny, kraju hožy!
Miły kut maich dziadoū!
Što milej u śviecie Božym
Hetych śvietłych bierahoū,
Dzie brujacca srybram rečki,
Dzie bary - lasy huduć,
Dzie miadami pachnuć hrečki,
Nivy hutarki viaduć?

Katoryja słovy u vieršach pačynajem vialikaj litaraj?

RAŹDZIEŁ 2-hi.

Znaki prypynku.

§ 21. Pierapišy i źviarni uvahu na kosku.

U Illiniča za tokam charošy sad. U sadzie rastuć jabłyny, ihrušy, ślivy, čarešni i višni. Rastuć u sadzie i kraski. Kraski ćvituć čyrvonym, rožavym, sinim i biełym ćvietam. Dzieci lubiać być u sadzie. Jany tam hulajuć, čytajuć, źbirajuć sadovinu, irvuć kraski i niasuć ich mamie.

Sonca hreje, viecier vieje, žyta pałavieje, maładaja dziaŭčynańka rabotki nia umieje.

Vosień. Nia iskrycca niebazor, nia ćvicie trava čabor, nia cyhlić ptušyny stan, tolki poŭzaje tuman. Viecier bje u niamy kurhan, šapacić imhlisty bor.

Koska stavicca pamiž słovami, adkazujučymi na toje samaje pytańnie. Kali pamiž dvuch słovaŭ staić **i**, dyk koski pierad i nia staviać.

a) Pierapišy i pastaŭ kosku, dzie treba.

Dzieci pajšli u les. Tam było svabodna choraša i viasioła. Dzieci biehali kryčeli piajali łazili na drevy. Potym źbirali roznyja jahady: sunicy čarnicy maliny i pjanicy. Uviečary zaharełyja viasiołyja i vyhaładniŭšysia varačalisia damoŭ.

b) Pierapišy i pastaŭ kosku, dzie treba.

Oj, na hary piasočak, na piasočku sadočak, a u sadočku sałaviej sałaviejka łuhavy.

Była ja u mamački adna na radu dała mianie mamačka zamuž maładu nie vialeła mamačka u hościki iści. Nie pajšła hadočak ja nie pajšła druhi na trejci hadočak zatužyłasia da mamački u hościki zachaciełasia.

§ 22. a) Pierapišy i hladzi, dzie pastaŭlena koska.

Baćki skazali Piatrusiu, što jon zaŭtra pojdzie u školu. Piatruś uściešyŭsia, bo jon daŭno chacieŭ vučycca. Uviečary jon pałažyŭ u torbu knižki, katoryja maci jamu kupiła. U škole Piatruś nia viedaŭ, dzie sieści. Vučyciel pakazaŭ jamu miesca. Adnyja dzieci čytali, a druhija pisali. Piatruś adčyniŭ lemantar i pačaŭ čytać. Paŭluta taksama adčyniŭ lemantar, ale jon jašče čytać nia umieŭ. Užo było paŭdnia, kali dzieci źviarnulisia damoŭ.

Pierad **ale, bo, što, katory, dzie, kali** stavicca koska.

b) Pierapišy i hladzi, dzie staić koska.

Pastuški paścili statak. Paściudzianieła, dyk jany navažyli raskłaści ahoń. Pasłali Vincuka, kab naźbiraŭ droŭ. Idzie Vincuk, a idzie, ažno niedaloka biažyć voŭk. Vincuk prystoiŭ, pakul voŭk prabieh. Tady naźbiraŭ droŭcaŭ dy viarnuŭsia nazad. La ahniu raskazavaŭ, jak streŭsia z vaŭkom.

Jakaja ptuška, takija i pieśni.

Kosku staviać takža pierad **dyk, kab, jak, pakul, taki, jaki.**

Pierad **a** kosku staviać tady, kali a łučyć słovy z praciłežnym značańniem.

c) Pierapišy i pastaŭ, dzie treba, kosku.

Žyli-byli dva braciejki dy byli u ich dźvie siastrycy. Adnu addali za bahataha a druhuju za biednaha. Pa bahatuju, bahatyračku paru koniaj zaprahli a biednuju biazdolnuju pieraz ludzioŭ nakazali. Bahatuju, bahatyračku na kucie pasadzili a biednuju biazdolnuju u zapiečku.

Było horača dyk chłapcy pajšli kupacca. Pa darozie strelisia z dziadźkam Justynom katory paradziŭ kab viarnulisia damoŭ. Jon kazaŭ što budzie navalnica bo nieba zaciahvała chmarami. Chłapcy nie pasłuchali. Jany spadziavalisia pakupacca pakul pačniecca doždž. Nie dajšli jany da rečki jak pačało kapać. Chłapcy puścilisia nazad. Doždž ścich kali jany byli na dvaryšču. Zmokłyja chłapcy śmijalisia, ale maci na ich kryčeła.

Jakoje dzierava taki klin jaki baćka taki syn.

§ 23. a) Pierapišy i źviarni uvahu, dzie staić pytańnik.

— Myška, myška, dzie była? — Miski myła.

— U Boha. — Što dastała?

— Što rabiła? — Kusok sała.

b) Pierapišy i pastaŭ, dzie treba, pytańnik.

Voś i soniejka zakaciłasia, mnie da mamački zachaciełasia. Dzie mianie mama pierajmać budzie čym mianie mama častavać budzie Pierajmać budzie u višniovym sadu, častavać budzie zialonym vinom. Ci ja u hory radziłasia ci da mianie hora pryčapiłasia Ci ja u hory hadavałasia.

RAŹDZIEŁ III-ci.

Zvonkija i hłuchija huki *).

§ 24. Adnyja huki vymaŭlajucca **zvonka** (z hołasam), a druhija **hłucha** (biaz hołasu):

hłuchomu adkazvaje zvonki.

p	b	(snapy — baby)
t	d	(tam — dam)
ch	h	(uschod — hod)
s	z	(savu — zavu)
ś	ź	(treś — reź)
š	ž	(šal — žal)
c	dz	(cyna — dzynkać)
ć	dź	(cień — dzień)
č	dž	(chaču — chadžu)

*) U škołach na Paleśsiu, u Čarnihaŭščynie i naahuł usiudy, dzie zvonkija pierad cichimi i na kancy słova nie pierachodziać u cichija, hety raździeł treba prapuścić.

§ 25. **p — b.**

a) Pierapisujučy padčyrkni **p**.

Vialikaja stupa	— małaja stupka
staraja lipa	— maładaja lipka
mamina salopa	— daččyna salopka
vialikaja łapa	— małaja łapka
smačnaja repa	— sałodkaja repka
vialikaja kapa	— małaja kopka

b) Padčyrkni **p** i dapoŭni.

2 snapy	— 1 snop	2 siarpy	— 1 —
2 capy	— 1 —	2 staŭpy	— 1 —
2 sklapy	— 1 —	2 strupy	— 1 —
2 čarapy	— 1 —	2 ściapy	— 1 —

c) Pierapišy i padčyrkni **b**, zamiest katoraha čuješ **p**.

U harodzie raście bob. Chleb na stale — ruki svaje. U Vasiła vysoki łob. Paŭluk złaviŭ rybku. U studni novy zrub. Staić stary dub. U piatucha čub. Babka baić bajki. Hałub sivy, hałubka siviejša. Kiń u harščok drob soli. Na mahilniku charošy hrob. Ślosar zrabiŭ šrubku. Poŭnaja łubka zbožža. Małaja žabka skača. Zubny lekar vyrvaŭ chvory zub.

d) Hetyja słovy źmiani tak, kab jasna čuvać było **b**:

bob	— bobu		hrob	—	—
łob	—	—	žołab	—	—
chleb	—	—			
zrub	—	—	rybka	—	ryba
dub	—	—	žabka	—	—
čub	—	—	trubka	—	—
hałub	—	—	šrubka	—	—
drob	—	—	babka	—	—

e) Pierapišy i dapoŭni.

karobka	—	karobačka	klopka	—	—
žarebka	—	—	istopka	—	—
šapka	—	—	iskrypka	—	—
łubka	—	—	žarebčyk	—	žarabiec
pipka	—	—	dubčyk	—	—
počapka	—	—	rubčyk	—	—
łazobka	—	—			

f) Pierapišy i vyjaśni, čamu nastupnyja słovy pišam z **b** abo **p**

krop, bo —	hryb, bo —	klep, bo klapać
kłub	hałub	lubčyk
zub	jastrab	sipka
skarb	padrub	kapka

g) Pierapišy. Vypišy asobna słovy z **b** i asobna z **p** i vyjaśni, čamu hetak pišucca.

I.

Kapka daždžu kapnuła na šapku. U košyku byŭ hryb. Krop raście u harodzie. Karova žbiła kłub. Pastuch narezaŭ dubcoŭ na vieniki. Sipka — takaja chvaroba. Naš sabaka zaviecca Rabčyk. Dziadula pleŭ łubku. Pahaniaj dubčykam kania. Kuraślep raście na dzirvanie.

2.

Hapka razumnaja dziaŭčynka. U istopcy staić varyva. Klopka u cabry padhniła. Nia dobry u kasie klep. Hanula apranuła salopku. Karalonak znajšoŭ skarb. Lubčyk — takoje zielle. Cieśli pałažyli padrub. Padrub dy ścieny dy narub, dyk i chata usia. Ad vialikaj rany astaŭsia vialiki rubiec, ad małoj — mały rubčyk.

§ **26. t — d.**

a) Pierapišy i padčyrkni litaru **t**.

Niama čaho u rot ułažyć. U Ziankoviča čorny kot. Našaja **kotka** łavuščaja. Ty, brat moj, jež chleb svoj. Ad kuta u kut — usio tut. Hety prajdziśviet abyjšoŭ uvieś śviet.

b) Pierapišy i padčyrkni słovy, u katorych čuješ **t**, ale pišaš **d**.

Sabaka išoŭ pa kładcy. Jon źniuchaŭ śled. I dzied byŭ kaliś maład. Hoład i choład mučać ludzioŭ. Miod sałodki. Adkład nia idzie u ład.

c) Vypišy i źmiani słovy tak, kab jasna čuvać było, čamu pišacca **d**.

lod — lodu	miod —	sad —	harod —	rod —
narod —	zvod —	vierad —	pierad —	susied —
dzied —	had —	rad —	hoład —	choład —

d) Pierapišy i konč.

2 płaty — 1	2 susiedy — 1	2 sady — 1
2 boty — 1	2 braty — 1	2 vierady — 1
2 harody — 1	2 katy — 1	2 pierady — 1

e) pierapišy i vyjaśni, čamu nastupnyja słovy pišucca cieraz **t** abo **d**.

śvat, bo	sad	chatka	kładka
drot	krot	nasatka	kitka
adkład	pot	susiedka	rakitka
płyt	ced	kletka	Mikitka

Pierapišy i vyjaśni.

Dobra hraje dudka Michasiova. Haspadynia adcadziła ced. U kavala ciažki mołat. Daj katku małačka! Kab na ich zvod, na hetyja kamary! Churman siadzieū u pieradku. Ulez, jak u nierat: ni uzad, ni upierad. Słova nie źmiaściłasia u radku. Dzieci hulajuć u sadku. Prut byvaje dzieraviany i zialezny. Voźnik kupiū kitku siena. Małaćbit zmałaciū pasad aūsu. Jahniatka śsie matku.

2.

Koń zraniū kapyt. Lod patreskaūsia na racce. Sabaka schavaūsia u budku. Vypuści ptušku z kletki. Ahatka zarubiła nasatku. Krot psuje požniu. Hety chleū zapirajecca zakrutkaju. La hanku byli uschodki. Dzieci skakali cieraz kałodku. Aziarod staić na humniščy. U im sušacca snapy. Aziarod ci piarepłat — usio roūna. Na Kaladki — bliny dy aładki. Vučań kupiū asadku da piara.

§ 27. **ch — h.**

a) Pierapišy i padčyrkni **ch**.

U piaryny kładuć pierje i puch. Byvajuć i koūdry z puchu. Pastuch paścić statak. U pastucha była puha. Źmiaci miakinu u katuch. Vaźmi z katucha łubku. Sioleta haroch stručny. U sabaki dobry niuch. Jon niucham pačuū miasa. Na strasie moch vyras, na mochu biarozka.

b) Pierapišy i padčyrkni składy, u katorych čuješ **ch**, ale pišaš **h.**

Araty vyjšaū arać łoh. U jaho prytupiūsia naroh. Jon vyprah kania i puściū na łuh. Koń pajšoū u stoh. Jaho Boh ściaroh ad biady. Načležniki pajechali na načleh. Dobra zrabiū Boh, što nia daū śvińni roh.

c) Pierapišy i źmiani słovy, kab jasna było čuvać, čamu pišacca **h.**

łoh	— łohu	Boh	—	torh	—
łuh	—	paroh	—	bierah	—
roh	—	naroh	—	bieh	—
stoh	—	vorah	—	płuh	—

d) Pierapišy i skonč.

2 rahi — 1 roh	2 stahi — 1	2 płuhi — 1
2 bierłahi — 1	2 tarhi — 1	2 katuchi — 1
2 bierahi — 1	2 pastuchi — 1	2 načlehi — 1

e) Pierapišy i vyjaśni, čamu nastupnyja słovy pišucca pieraz **ch** abo **h.**

śmiech, bo	hrech	puch	lohka, bo lohieńka
śnieh	uzrech	ruch	drahka
miech	haroch	niuch	krochki
moh, bo mahu			
ściaroh			
loh			
zaproh			

f) Pierapišy, padčyrkni słovy, što majuć **h** abo **ch,** i vyjaśni, čamu pišam hetyja litary.

1.

Cialaci adharodžany katuch. Mnie lohka na sercu. Jon jedzie ulehcy. Jakaja drahkaja daroha! Ty moh dzierci moch. Na požni stajaū stoh siena. Araty zrabiū uzrech. Smačny žabie harech, ale zuboū Boh nia daū. Poūny miech muki.

2.

Jaūtuch naziraū kania. Koń pabieh u škodu. Bieh u kania bystry. Dzieci zrabili vybieh u les. U chvoraha ciažki dych. Uloh ty nadta u rabotu. Siena jašče było vohkaje. Čerstvy piroh krochki. U siakiry abuch. Paśpiech—ludziom na śmiech. Byū čutny sabačy brech.

§ 28. s — z.

a) Pierapisujučy padčyrkni, dzie čuješ i pišaš s.

Lis pabieh u vieras. Kažny bies ciahnie u les. Kołas, što ziarniat nia maje, dahary łob zadziraje. Adam atros žałudy. U cyhana čorny vołas. Piajulla mieła charošy hołas.

b) Pierapišy i padčyrkni składy, u katorych čuješ s, ale pišaš z.

Biehła liska kala lesu blizka. Babula umieje cikaūnyja kazki. Połaz prymierz da śniehu. Bez pachnie. Chviedar pryvioz voz siena. Kozka hryzła łozku.

c) Pierapišy i źmiani słovy tak, kab dobra było čuvać, čamu pišacca z.

maroz — marazy	ślozka — śliza	nizka —
abraz —	biarozka —	vuzka —
viaz —	załozka —	blizka —
połaz —	kozka —	koūzka —

d) Pierapišy i skonč.

2 trusy — 1	2 pajaski — 1
2 nasy — 1	2 vazki — 1
2 vazy — 1	2 kałaski — 1

tresačka, dyk ; łysačka, dyk ; łasačka, dyk ;

e) Pierapišy i vyjaśni, čamu pišaš z abo s.

čas, bo	atoska	pryvioz
avios	łaska	prynios
kvas	łyska	abtros
nos	treska	uźlez

f) Pierapišy, padčyrkni s i z i vyjaśni, čamu jany pišucca.

Łyska hryzie kostku. Trus źjeū łapuch. Byū kvas, dy nia było vas. Voś ulez u husty les! U harodčyku rastuć kraski.

Haspadynia mazała mazkaj skvaradu. Na vulicy było koūzka. Knihar pradaū knihu z abrazkami. Našyja u vazku pajechali. Dziaūčo źbirała kałaski. Na łuzie ros vierbałoz.

§ 29. š — ž.

a) Pierapišy i padčyrkni, dzie čuješ š.

Ci myška u pastcy? Niama myšy u pastcy. Koš staić u sianioch. U kašy bulba. Treba aščadzić hroš. Za hrošy — usiudy charošy. Na pałudzień była kaša. I dziciaci dali kaški.

b) Pierapišy i padčyrkni, dzie čuješ š, ale pišaš ž.

U kramie pradavali ryž. Z ryžu varać kašu. Kali uziaūsia za huž, nie kažy, što nia duž. Hužy robiać z skury. Dužy čałaviek zaviecca dužasiłam. La darohi staić kryž. Pierad kryžam zdymajuć šapki. Łožak staić la ściany. U łožkach śpiać. Padaj mnie nož. Niama tutaka naža.

c) Pierapišy hetyja słovy i źmiani tak, kab jasna čuvać było, čamu pišacca ž.

vuž	nožka	kačarežka
nož	darožka	dziežka
muž	istužka	ražka
čyž	dziaružka	ciažka

d) Pierapišy i skonč.

hrošy, dyk hroš	ježa, dyk ježka	tresačka, dyk
vužy	adzieža	hałaviešačka
kryžy	dziaža	zamužačka
kašy	kišačka, dyk kiška	kačarežačka

e) Pierapišy, padčyrkni ž, š i vyjaśni, čamu słovy tak pišucca.

Kab nia ježka, nie adziežka, dyk była-by hrošaū dziežka. Cieraz Biełaruś istužkaj llecca raka Nioman. Žniejka ciažka pracuje. Ptuška začapiłasia nožkaj za vołas siła. Pajšła hulać

kačarežka. Kot złaviū myšku. Zamužniaja žančyna zaviecca zamužka. Muraška pracavitaje stvareńnie.

§ **30.** ś — ź.

a) Pierapišy i padčyrkni, dzie čuješ i pišaš ś.

Piatruś łaviū kania. Jon kryčeū: „Koś, koś, koś!". Kośka nie chacieū słuchać Piatrusia. Chviadośka hnała huś. Huś spužałasia kania i palacieła. Škada było Chviadosi husi. Michaś jechaū u kalosach. Koń jaho raźnios. Złamałasia voś.

b) Pierapišy i padčyrkni, dzie čujecca ś, ale pišacca **ź**.

Dzied žaliūsia na reź u žyvacie. Treba maź da kołaū. Marožka, marožka, chadzi kućciu jeści! Braź! dźviaryma. Uźleź na dzierava pa roj!

c) Pierapišy i źmiani słovy tak, kab jasna čuvać było, čamu pišacca ś abo **ź**.

kośka, bo kosia	prośba, bo prasić	reź
Hanuśka	kaśba	maź
Kaluśka	marožka	huś
Maryśka	kaśbit	łaź

d) Pierapišy, padčyrkni **ś, ź** i vyjaśni, čamu hetak pišacca.

Huś kryčeła na dvary. U drabinie złamałasia voś. Złaź ź dzierava. Nastała kaśba. Kaśbity pajšli kasić. Marka padaū prośbu u sud. Małoha busła zavuć buśka. Ryś dzikoje źviaro. Antoś raz zabiū rysia.

§ **31. c — dz.**

a) Pierapišy i padčyrkni, dzie čuješ **c**.

Połacak najstaršaja stalica Biełarusi. U Połacku kniažyū Usiasłaū Vialiki. Miesta Hžacak na uschodzie Smalenščyny. Zaraz na uschod ad Hžacku prachodzić hranica miž Biełaruśsiu i Maskoūščynaj. Chłapiec urezaū palec. Kupiec kupiū u stralca cieciaruka. Stralec pradaje kupcu. Na miažy stajaū kapiec.

b) Pierapišy i źmiani tak, kab jasna čuvać było, čamu pišaš **c** abo **dz**.

zakalec	miesiac	kurec	malec
ksiondz	zajac	palec	valec

c) Pierapišy, padčyrkni **c, dz** i vyjaśni, čamu pišaš hetyja litary.

U Słucku usio paludzku. Kurec kupiū papirosy. I šaviec, i kraviec i u dudu ihrec. Ksiondz pajechaū da chvoraha. U Klecku byvajuć vialikija kirmašy.

§ **32. ć — dź.**

a) Pierapišy i padčyrkni **ć**.

Kruć, vierć — u čarapočku śmierć. Kruci, ni viarci — treba pamiarci. Sienažać dobra urasła. Koni chodziać na sienažaci. Treba pastavić novuju kleć. Zaviadzi kania pad pavieć.

b) Pierapišy i padčyrkni, dzie čuješ **ć**, a pišaš **dź**.

Miedź dastajuć ź ziamli. Pastavili kadź kapusty. Lebiedź charošaja ptuška. Jedź damoū. Miadźviedź niepavaratki źvier. Siadź na kucie. Paradź radańku. Ledź padniaū hety kamień. U haspadara jość čeladź. Nie zabudźsia napaić kania.

c) Pierapišy i źmiani tak, kab jasna było čuvać, čamu pišaš **dź**.

miedź	siadź	redźka
kadź	budź	dziadźka
viedź	radź	susiedźka
čeladź	nia vadźsia	labiedźka

d) Pierapišy i skonč.

kości, dyk kość	siadzi, dyk siadź	redziečka
pavieci	budzie	susiedziečka
kleci	paradzić	dziedziečka
miedzi	jedzie	Dziamidziečka
viedzi	hładzić	dziadziečka

e) Pierapišy, padčyrkni **ć, dź** i vyjaśni, čamu tak pišaš.

Uvosień kapajuć redźku. Biez maje viedzi ničoha nie rabi. Redzieńki vaš avios. Kapusta radkaja, bo kazioł ubiūsia i paradziū. Pasypaū łubinu zredź. Baćki hadujuć dziaciej. Hetaja žerdź zhodzicca na płot. Piać mieniej za šeść. Majmu baćku

piaćdziesiat hod. U kapie šeśćdziesiat adzinkaū. Lublu ja dziedźku Dziamidźku. Zvaru sała, śpiaku blin, kab moj dziedźka doma byū. Małaćbity małacili u try capy. Skaradźbit skarodzić. Skaradźba lahkaja rabota, a małaćba ciažkaja.

Pierapišy i zamiani kryžyki litarami.

Vosienski viečar.

Vyje bura. Le+ hamonić,
Jak na schodzie dzie naro+.
Viecier chmary tak i honić;
Dož+ i hra+ i hałalo+.

Na kaminku korč pyłaje,
Kala piečy dzie+ siadzić,
Ba+ka ła+ci papraūlaje,
Maci ni+ki sieła vić.

RAŹDZIEŁ IV.

Ciekańnie.

§ **33.** a) Pierapišy i padčyrkni **ć** dźviuma ryskami i **t** — adnej

Uviasnu harodziać płot. Dvaryšča abharodžana płotam. Na płocie sušacca žbanki. U nas novaja chata. U chacie čatyry kuty. Na kucie pasadzili haścia. Miata pachnie. Na miacie rasa. Sałata raście u harodzie. U sałacie šmat soku. Na łobie vidać byli kapielki potu. I saročka była u pocie. Lekar kazaū chvoramu adčynić rot. Jon hladzieū u rocie jazyk. Mama kupiła sita. U sicie drobnyja dzirački.

Vypišy słovy z **t** dy pobač ich pastaū tyja ich chormy, u katorych zamiest **t** jo **ć**.

b) Pierapišy, padčyrkni słovy z **ć** i nadpišy nad imi inšyja chormy tych-ža słovaū abo adkazujučyja im svaje (blizkija) słovy z **t**. Hetak:

viatry
viecier

Uźniaūsia viecier. Sady u ćviecie. Vialikija viatry škodziać ćvietu. Kupi vaty u kramie. Kraviec budzie šyć palito na vacie. Palinar siahodnia u palicie. Halita nia hańba, ale niaščaście. Ciažka žyć u halicie. Kotka mieła troje kacianiat. Siarod Vialikaha postu jošć Sieradapoście. U pošcie piajuć smutnyja pieśni.

Jošć tolki t ćviardoje. T miakkoha u movie biełaruskaj niama. Kali t źmiakčajecca, dyk jano zaūsiody pierachodzić u ć.

c) Pierapišy i padčyrkni litary, pierad katorymi staić **ć** (**c** miakkoje).

Prychodziła da ciabie Tacianka. Jana chacieła pazyčyć knižki. Ciotka pryviezła dziaciom haścinca. Načležniki vypuścili koni na sienažać. Maci raščyniła ciesta na pirahi. Siłkujciesia, hościki! Naš ciućka čutki. Dziaciuki pajšli na vajnu. Ciažka žyci na čužynie! Vada ciaće dałoū. Ciapier usie majuć vučycca. Vidać, ale daloka dybać.

Pierad ia, ie, io, iu, i zaūsiody pišacca c (a nia t), bo i pakazvaje, što pierad hałosnym staić miakki zyčny.

§ **34.** Pierapišy i padčyrkni słovy, u katorych **ć** staić pierad miakkim **v** abo **m**.

Dub ćviardy. U našaj studni vada ćviardaja. Maćviej nie paddajecca niepryjacielam. Škło jakojeś ćmianaje. Lićvin, jak lin. Lićvinami abo Litvoj kaliś zvaūsia naš kryvicki abo biełaruski narod. Treba być ćviarozymi. Miarćviec lažaū u damavinie. Dziciatka chodzie čaćviarycaj. Čećvier — čaćvierty dzień u tydni. Ćvier nia pryjała Maskvie.

T pierad miakkimi v i m pierachodzić u ć, ci — nakš kažučy — pierad miakkimi v i m nia byvaje t ale jošć ć.

§ 35. Dziekańnie.

a) Pierapišy i padčyrkni **dz**.

Lublu naš sad. U sadzie, vinahradzie dziaūčyna hulała. Kałody parezali na doški. Stary sieū na kałodzie. Harod raźbili na hrady. U harodzie na hradzie try kalivy miaty. Panas padaū u sud. My u piaršyniu byli na sudzie. Jaūchim zmajstravaū dudu. Jon hraje na dudzie. Pastuch skruciū dudku. U vadzie byli charošyja kamienčyki. Dzieci ich dastavali z vady. Na stavie lod. Kaūzuny koūzajucca na lodzie.

Vypišy słovy z **d** dy pobač jich pastaū tyja jich chormy, u katorych zamiest **d** jošć **dź** (dz miakkoje).

b) Pierapišy, padčyrkni słovy z **dź** i nad imi nadpišy inšyja chormy tych-ža słovaū (abo adkazujučyja im svaje słovy) z **d**.

U Saprona vialikaja barada. U baradzie pakazalisia sivyja vałasy. My hardzimsia svaim rodam. U našym rodzie nia było niasłavy. U harodzie jačmień rodzie. My naležym da biełaruskaha narodu. Chodziać čutki u narodzie. Jaho takaja chada. U chadzie koń nia maje hańby (zahany). Uzarali lada. Na ladzie udajecca prosa. Miod sytny. U śpiełym miodzie mała vady.

Jość tolki d ćviardoje. D miakkoha u movie biełaruskaj niama. Kali d źmiakčajecca, dyk jano pierachodzić u dź (dz miakkoje).

c) Pierapišy i padčyrkni litary, pierad katorymi staić **dz**.

Dziadula papierazaŭsia dziahaj. Dziakuj Bohu za pahodu. Pralla pradzie kudzielu. Ledź paśpieli na ciahnik. Dziorzki naš Dziamid. Palaŭničy zastreliŭ lebiedź. Jon chleba žadzion. Paradziła mianie maci u śviatu niadzielu. Redźka harkaja. Miedziaki bjuć ź miedzi. Dziohać honiać ź dziarvy. Śmierć i radziny nia vybirajuć hadziny. Našaje ćvierdzi nie zdabyła vojska niépryjacielskaje.

Pierad ia, ie, io, iu, i zaŭsiody pišacca dz (a nia d), bo i pakazvaje, što pierad hałosnym staić miakki zyčny.

§ **36.** Pierapišy i padčyrkni słovy, u katorych **dź** staić pierad miakkimi **v** abo **m**.

Na palicy — dźvie sinicy, što padaduć, toje źjaduć. Sto dy sto budzie dźvieście. Mikita dźviery napita (naŭściaž) raščyniŭ. Miadźviedź — pamiadun. Viecier dźmie u vočy.

D pierad miakkimi **v** i **m** pierachodzić u **dź**, ci — nakš kažučy — pierad miakkimi **v** i **m** nia byvaje **d**, ale **dź**.

RAŹDZIEŁ V.

Aćviardziełyja zyčnyja.

§ **37. Huk r.**

Pierapišy i padčyrkni składy z **r**.

U Vilni kryvyja vulicy. Repa i redźka — harodnina. Kupili radkoje rešata. Reki ciakuć u mora. Paradak musić być usiudy. Andrej, nia durej, nie dziary kapoty! Lis chitraje źviaro. Stańcie u rad! Heta było rady u hady. Haspadar haspadara. Ja siahodnia varu viačeru. Nie davajcie sabaku haračaha. U chvoraha haručka. U lesie viadziecca źviarjo. Koŭdra z pierja — ciopłaja. Ja hutaru ab usim. Viačeru varyli na trynožku. Na uschodzie bačyli zaru.

R u movie kryvickaj tolki ćviardoje. Paśla **r** nikoli nia pišuć **i, ia, ie, io, iu,** ale y, a, e, o, u, **bo hetyja litary pakazvajuć, što pierad abaznačanymi imi hałosnymi staić ćviardy zyčny.**

§ **38. Huki dž, ž, č, š.**

Pierapišy i padčyrkni składy, u katorych jość adzin z vyšmienavanych šypiačych hukaŭ.

a) Dziakuj vam za češć! Lacieli husańki šeryja. Šyjuć šytnymi nitkami. Sybota — šosty dzień u tydni. Pieč jaščė ciopłaja. Čyrvień — letni miesiac. Chleb čerstvy nia škodzić. Išoŭ bujny doždž. Pa daždžy zachaładała. Čytajcie dobryja knižki! Žniei žali žyta. Uletku byvaje haračynia. Pčoły źbirajuć miod. U mory niaščyślonaja kolkaść ryby.

b) Kania čornaj maści zavuć varanym. Čuvać byŭ šept ludzki. Noč i dzień — para. Žaŭtok žoŭty. Droždžy kuplajuć na pirahi. Ptuški vyjšli na žyr. Kury žyrujuć na ralli. Taho zavuć žyrnym, chto maje achvotu da jady. Stajali paryžełyja stahi. Žerdka zhadziłasia na rubiel. Na šyrokaj darozie dobra raźminacca. Toj chleb, što z miažy, astajecca na nažy. Za hrošy — usiudy charošy.

Zyčnyja dž, ž, č, š zaŭsiody ćviardyja i dziela taho pa ich nikoli nia pišuć **i, ie, io,** a pišuć **y, e, o,** bo hetyja litary pakazvajuć, što pierad abaznačanymi imi hałosnymi staić ćviardy zyčny.

§ **39. Čviardoje c.**

Pierapišy i padčyrkni ćviardoje **c**.

Małatarniaj barždžej zmałociš, jak cepam. Ced robiać z aŭsianoj muki. Pacy treba trucić. Ustaŭ ceŭku u čaŭnok. Sio-

leta na cynk ceny vysokija. Malec urezaū palec. La rečki było vidać siałco. Za hadzinku całyja honi uzarali. Busieł cybaty.

Vypišy słovy z ćviardym c.

Ci moža c ćviardoje tak sama paūstała z t? Nie, c ćviardoje nie paūstała z t. **Značycca, jość ć — miakkoje, paūstałaje z t, i c staroje, ćviardoje, nie paūstałaje z t.**

Pa c ćviardym pišucca y, e, a nia i, ie.

RAŽDZIEŁ VI.

Akańnie.

§ 40. Nacisk.

Kali kažam jakoje-kolečy słova, dyk adzin skład u im vymaūlajem macniej, hałaśniej. Hetak, u słovie **„hałava"** hałaśniej vymaūlajem apošni skład — **va**, u słovie **„rešata"** hałaśniej vymaūlajem pieršy skład — **re-**. Hałaśniejšaje vymaūlańnie adnaho składu u słovie zaviecca **naciskam**. Kali chočuć abaznačyć nacisk, dyk staviać hetki značok nad hałosnym (**hałavá**).

Nacisk byvaje na roznych składoch. Prykłady: **charastvo** — nacisk na kancy, **matula** — nacisk na pieradapošnim składzie, **pryjaciel** — nacisk na pačatku.

Pierapišy i pastaū nacisk.

Zrańnia vypała miadovaja rasa dyj raźliłasia pa kraskach, pa travie i pa ziamli, byccam uziaū chto dy sytoju i apyrskaū usiu ziamlu. Soniejka padniałosia uharu, dy tak pryhreła, što z ziamli až para kłubam pajšła, pavaliła, by z harška. Rasa vysachła, a miod tak i astaūsia na travie dy na kraskach. Čmiali, pčoły i matyli lotajuć, huduć nad kraskami dy ssuć miod.

§ 41. a) Pierapišy, źviarnuūšy uvahu na źmieny hałosnaha **o**.

Stoł staić la kuta. Na stale chleb. Haradźbity haradzili płot. Harod musić być abharodžany. Na płatoch siadzieli varony. U łaźni jość poł. Jaūtuch parycca na pału. Voł karysnaja žyvioła. Areš na vału, śpiš śmieła na pału (pałku). Cieśli sta-

viać dom. Charošy damok Cichonaū! U mieście vialikija damy. Siena kładuć u kopy. Čyja kapa bolšaja? Nohi treba myć. U łazie — na adnej nazie. Chto skomčyū hety kom? Kamu pa kamu, a tabie dva kamy. Kaśbit kosie kasoj. Vašyja kosy paščarbalisia.

Vypišy słovy, što majuć **o**, dy vypišy, staviačy proci ich, tuju chormu ichniuju, u katoraj jościeka a. **Hetak: stoł — na stale.** Što z hetaha bačyš? Ale, kali **o** staić biaz nacisku, dyk jano zaūsiody pierachodzić u a. Značycca, **nia byvaje o biaz nacisku, a zamiest jaho kažacca i pišacca a.**

b) Pierapišy i padčyrkni słovy z **a** na kancy.

Novaje sita na kałku visić, a staroje pad łaūkaj valajecca. Ciesta padyjšło. Staić karyta, poūna vady nalita. Ukiń palena u vahoń. Stałasia niaščaście. Było vady pa kalena. Našaje rešata papsavałasia. Hetaje myła myłkoje. Žyta naśpieła. Tvajo dołata vojstraje. Pole uzarana i zasiejana. U jaho rukavo adarvałasia. Dzicio jeści zachacieła.

§ 42. a) Pierapišy i źviarni uvahu na źmienu hałosnaha **e** (pa ćviardych zyčnych).

Jakija na rynku ceny? Cana padniałasia. Vy kolki scanavalisia za kania? Čaho jon čepicca? Sietka parvałasia ab čepy. Nie čapajcie małoha! Čapiałoj dastajuć skvaradu. Nаładź mnie cep. Capy visiać na taku. U capa złamałasia capilno. Raźnik zarezaū vała. Čuvać brech sabačy. Čyje heta sabaki brešuć? Nie brašy, ciućka, na svajho! Naš Žučok brachlivy. Małyja rečki ciakuć u vialikuju raku. Hena brytva dziare. Na vulicy sučka breša. Jejny pranik dobra piara. Adno biareš, a druhoje daješ. Jak kažaš, tak i pišaš.

Vypišy słovy z **e** pa ćviardych zykach, a proci ich pastaū, vypisaūšy, svaje im iz **a**. Hetak: **ced — cadzić, cadziłka.** Što z hetaha bačyš? Značycca, pa **ćviardych zyčnych e byvaje tolki pad naciskam. Zamiest nienaciśnienaha e pa ćviardych zyčnych, kažacca i pišacca a.**

b) Pierapišy i padčyrkni słovy z a na kancy.

Zahlanie sonca i u naša akonca. Ab iržyšča pakałoū nohi. Serca zakałaciłasia. Oj, u polu azierca, tam płavaje viadzierca.

Puścili karovy na laňnišča. U hetaj butelki vuzkoje ryłca. U vas zbožža udałosia. Vohnišča jašče było ciopłaje. Złamałasia šyłca. Humnišča dobra urasło. Nioman ciače u Bałtyckaje mora. U ich prastornaje dvaryšča. Maładzion pajšoŭ na ihryšča. Pahnali husi na aŭsiaňnišča. Ci pajedziecie vy na hliňnišča hlinu kapać?

§ 43. **Ličeńnie składoŭ.**

Zvyčajna składy ličacca ad pačatku słova. Prykładam, u słovie **„vieraciano“** pieršy skład budzie **vie-**, druhi — **ra-**, trejci — **cia-**, čaćvierty — **-no**. U słovie **„piaršynia“** pieršy skład — **piar-**, druhi — **-šy-**, trejci — **-nia**. Ale možna takža składy ličyć ad nacisku da pačatku słova. Tady u tym-ža słovie **„vieraciano“** budziem ličyć ad naciśnienaha składu — **no** i **-cia-** budzie pieršy skład, **-ra-** druhi, **vie-** — trejci (**vie** (3) — **ra** (2) — **cia** (1) — **no**). U słovie **„piaršyna“** (pieršy raz aranaje pole) budzie: **-na** — skład naciśnieny, **-šy** — pieršy skład ad nacisku da pačatku słova, **piar-** — druhi skład ad nacisku da pačatku słova. **Nie, biez, pierad, pieraz, cieraz** ličacca składami taho słova, pierad katorym stajać. Prykłady: **nie (2) ma (1) — hu, bież (4) vie (3) — ra (2) — cia (1) — na.**

Pierapišy i abaznač kažny skład likam, ličačy ad nacisku da pačatku słova. Voś hetak: **mie (2) — cha (1) — noša.**

Ciače rečka, nie ŭskałychniecca,
Z bieražkami nie ŭzraŭnujecca,
Žoŭtym piaskom nie zamucicca.
Ty Matronka maładaja,
Za stałom siadziš, nia ŭśmichnieśsia.

A d ć v i t a ń n i e.

Nie šaściać kałasy,
Zvon nia valicca z kasy,
Nie kładucca ŭ stoh płasty,
Tolki syplucca listy
Na jałovyja kusty,
Na suchija vierasy.

Nia jiskrycca niebazor,
Nia ćvicie trava — čabor,
Nia cyhlić ptušyny stan,
Tolki poŭzaje tuman.
Viecier bje ŭ niamy kurhan,
Šapacić imhlisty bor.

Zaciemka. Słovy, „pierad, pieraz, cieraz“, nia majuć na sabie nacisku.

§ **44.** a) Pierapišy i źviarni uvahu na źmienu nienaciśnienaha **e** pa miakkich zyčnych.

Užo viečar. Viačera zvaryłasia. Chadziecie, ludcy, viačerać! Čužyja ziemli dobryja, a svaja ziamla najlepšaja. Niejki źvier razarvaŭ kurycu. Uzimku źviary złyja. Les šumić. Pa lasoch viaducca źviary. Palasoŭščyk zabiŭ lisa. Raki u racce stali vieścisia. Paviejaŭ viecier. Paŭnočnyja viatry ściudzionyja. Lipa daje cień. U ciani chaładok. U miachi ssypali haroch. Padaj siudy miech! Dziakuj Bohu za chleb. Kali hrybno, to i chlabno. Biaz chleba jakaja jada?

Vypišy słovy z **e (ie)** pa miakkich zyčnych i proci ich pastaŭ, vypisaŭšy, svaje im z **a (ia)**. U jakim składzie pierad naciskam (ličačy ad nacisku da pačatku słova) staić a (ia)?

U pieršym składzie pierad naciskam zaŭsiody pišacca ia, a nia ie.

b) Pierapišy i padčyrkni **ia** u pieršym składzie pierad naciskam.

— Ci heta praŭda? — Nie, nia praŭda. U niaŭmieki — ruki kaleki. Viasna charošaja para hodu. Vialikdzień — vialikaje śviata. Puściłasia zialonaja traŭka. Dziaŭčyna źviła vianok. Žaŭnier viarnuŭsia z vajny. Byli u brata dźvie siastrycy. Vučysia, niaboža, vučeńnie pamoža chodacca z niadolaj, z niavolaj. Siahodnia sybotačka, zaŭtra niadziela, čamu u ciabie, małojčyku, kašula nia biełа? Nia stała małojčyku nitački u hołku. Kukuj, ziaziula, da Piatra.

§ **45.** a) Pierapišy, źviarni uvahu na źmienu nienaciśnienaha **e (ie)** pa miakkich zykach dy padčyrkni **ie** i **ia** u druhim składzie pierad naciskam.

Starčysie dali miadziak. Miedziaki bjuć z miedzi. Vierasy ćvituć uvosień. Viek viekavać tut nia budziem. Kamu haravać, tamu nia umirać. Nie pahasnuć zorki u niebie. Dziaciuki pajšli u vojska. Cieciaruk takavaŭ na chvoi. U Piatruka — dobraja ruka. Daj pieravoz pieraz raku! Haspadynia kupiła sieladcoŭ. Daŭniej vieryli, što u lesie žyvuć lasuny. Vierabji źvili hniazdo. Dziaŭčynka siekačom siekła buraki. Siekačy siekli les. Latuny lotajuć na lotałach. Biaz chleba nie najasisia. Takaja

prynuka, jak praca i navuka, ci-ž moža nam sił nie dadaci? Ich tamka nia čuvać było.

Vypišy słovy z ia u druhim składzie pierad naciskam i asobna vypišy słovy z ie u druhim składzie pierad naciskam.

Kali u pieršym składzie pierad naciskam niama a (ia), dyk u druhim składzie pierad naciskam zaŭsiody pišacca ia, a nia ie (lasuna, Piatruka, nia umiraci).

Kali u pieršym składzie pierad naciskam jo a (ia), dyk u druhim składzie pierad naciskam zaŭsiody pišacca ie, a nia ia (ale i tady kažacca ia). P r y k ł a d y: vierabiej, viekavać, nie pahasnuć.

§ 46. Pierapišy i vypišy słovy z ie u trejcim i dalšych składoch pierad naciskam.

Čužym rozumam viek nie pieražyvieš. Papraducha z vieracianom prytuliłasia da piečy. Ciapieraka pradué bież vieraciana. Ja pa tabie, travačka, nie nachadžusia. Niachaj-ža sudziać, niachaj i havorać, maje natury nie pierastanoviać. Palaŭničy zastreliŭ cieciaruka. Vieličynia našaje Baćkaŭščyny nie małaja.

U trejcich i dalšych składoch pierad naciskam e pa miakkich zyčnych na piśmie nikoli nie pierachodzić u a. Ale i u hetych składoch u vymovie nienaciśnienaha e nia čuvać.

§ 47. Pierapišy i padčyrkni ie u składzie pa nacisku.

Najechała svatoŭ povien dvor. Šnieham viecier sypie u dźviery, chodzić šum pa lesie. I pad hety šum tryvožny dumaje staraja, a u śled dumkam niespakojna viecier padpiavaje.

Žyli - byli dva braciejki.
Hej, tam pad laskom biarozka z listkom
Usiu vosień šumieła.
Vietryk paviejeć — listok zvalicca,
Adna ty šumieć budzieš.

Pa nacisku pa miakkich zyčnych zvyčajna*) e na piśmie u a nie pierachodzić. Ale i tut nienaciśnienaje e nie vymaŭlajecca.

*) **Zvyčajna**, bo jo nia mała prypadkaŭ, kali ŭ składoch pa nacisku pišacca **ia**, a nie **ie**. Ab hetych prypadkach **kažacca** pry skłanieńniu j spražeńniu.

Zvyčajna i pa miakkich zyčnych nienaciśnienaje e vymaŭlajecca jak a.

Nikoli nia čuvać nienaciśnienaha **o i e. Zamiest ich čuvać a, nia redka možna čuć zamiest e pa miakkim zyčnym huk niavyrazny, niajasny, a na paru nienaciśnienaje e pa miakkim zyčnym možna vymavić jak i. Hetak, pišacca vierabiej, vieraciano, hukaje, a vymaŭlajecca viarabiej, viaraciano, hukaja, abo — virabiej, viraciano, abo jak huk niavyrazny.**

§ 48. Pierapišy i vypišy słovy z a pa miakkim zyku u składoch pa nacisku.

Choda vytkała charošy pojas. Była miesiačnaja noč. Uzyjdzi, uzyjdzi, jasien miesiačyk. Z žyta vyskačyŭ zajac. Pryjacieli adzin adnamu pamahajuć. Za hrachi treba kajacca. Ščyruju kajatu Boh pryjmie.

Słovy — pojas, miesiac, zajac, pamiać, pryjaciel, kajata — i pachodziačyja ad ich zaŭsiody pišucca cieraz a, bo u ich a (ia) staroje (a nie pachodziačaje z nienaciśnienaha e).

RAŽDZIEŁ VII.

Vuśnianyja zyki b, p, m pierad j i na kancy słova *).

§ 49. a) Pierapišy i padčyrkni ćviardyja zyčnyja pierad j.

Na sienažaci zrazali kupjo. U nas vialikaja siamja. U siamji słuchajuć baćkoŭ. Dzieci złavili vierabja. Jany dali vierabju krošak chleba. Na dryvotniku lažała dubjo. U słoiku byli pjaŭki. Pjanstva — najhoršaja chvaroba. U vaŭtorak snapoŭ sorak pšaničańki bju, bju. Zrebje błahoje pałatno. Valałasia čarapjo. Ubju hvozd u ścianu. Dziciano pje małačko. Vierka prahnała z kanapiel vierabji.

Vuśnianyja zyki b, p, m pierad j zaŭsiody byvajuć ćviardyja.

b) Pierapišy i padčyrkni vuśnianyja b, p, m na kancy słova i pierad inšymi zykami.

*) Zyčnyja b, p, m, v vymaŭlajucca pry učaściu vusnaŭ, dziela taho jany zavucca vuśnianymi.

Siem razoū dziesiać — siemdziesiat. Siem razoū sto — siemsot. Ja lublu hałuby. Naš hałub charošańki. Ściep paros vysokaj travoj. Piatnancać i dva budzie siemnancać. Cukier i sol mohuć być u draboch. Drob cukru nie pamianiaju na drob soli.

Vuśnianyja b, p, m na kancy słova i pierad zyčnymi zaūsiody byvajuć ćviardyja.

RAŹDZIEŁ VIII.

Źmiakčeńnie z, s pierad miakkimi zykami.

§ 50. a) Pierapišy i padčyrkni z pierad j.

Mitrachvan pajechaū na źjezd. Ledź źjechali z hary. Byū koń, dy źjeździūsia. Haspadar kupiū źjezd kołaū. U źjeździe čatyry koły. Koń byū źjochieny. Uźjedź na henu horku. Źjeli užo stary chleb. Uźjelisia na nas našyja varahi. Na niebie źjaviłasia kameta. Redka byvaje takoje źjavišča. Viasielniki raźjechalisia.

Pierad j zaūsiody z źmiakčajecca.

b) Pierapišy i padčyrkni z, s pierad inšymi miakkimi zyčnymi.

Pustoj ptuški — pustyja i pieśni. Ślina byvaje zaraźlivaja. Chto jedzie na snaści, a chto na ščaści. Zabiali buraki śmiatanaj. Śviet vialiki. Źviary chavajucca u nory. Źmiej kusajecca. Kania kusajuć ślapni. Nia śmiejciesia iz ślapoha. Paśpiech — ludziom na śmiech. Dzieci bjucca u śnieżki. Śvirepka škodzie zbožžu. Na sudzie śvietčyła šmat śvietak. Vučaniku vydali paśvietčańnie. Zvanok chorаša źvinić.

z, s pierad miakkimi zyčnymi byvajuć miakkija, značycca ź, ś.

c) Pierapišy i padčyrkni ź, ś pierad miakkimi zyčnymi.

U pročki źbirajsia, a žyta siej. Hości byli na łaźbinach. Ni ściaty, ni paviešany. Trava źviała. Prosim vas na čeść! Źmiali pole miaciołkami. Vałačobniki uźvialičali haspadara. Nia było dzie raźminucca. Vada ściakaje dałoū. Raździmuchaj ahoń!

Uźniaūsia pył pa darozie. Miron raśpisaūsia u prašparcie. U banku raźmianiali hrošy. Skiń hety kažuch! U raskidona hroš nie zaviadziecca. Maci schinułasia nad dzicianiom. Ledź nia zhinuli u darozie!

d) Pierapišy i padčyrkni miakkoje z, jakoje staić pierad słovami, što pačynajecca z j, abo z miakkoha zyku.

Biarozka z listkom usiu vosień šumieła. Z vialikaj chmary — mały doždž. Pryjechaū dzied iz lesu. Dastali bulbu z jamy. Abyjducca tam i biez mianie. Išli cieraz les. Padarožniki viarnulisia z Vilni. Cieraz jar (jarynu) zrabili ściežku. Pieraskočyū cieraz jamu. Pryhnali karovy z vierasu. Z piasku robiać škło. Išoū brat iz siastroj. My byli z imi. Z jabłykaū robiać vino. Biaz Jurki nie abyjdziemsia. Cieraz mieru i koń nie paciahnie.

e) Pierapišy i padčyrkni z, s, pierad k u siaredzinie słova.

La darohi raśli biarozki. Niama maje koski. Boh bačyć sirockija ślozki. U Michaśki śvietłyja vałaski. Dzieci źbirali kałaski.

Pierad miakkim k u siaredzinie słova z, s nie źmiakčajucca.

§ 51. **C pierad miakkim zyčnym.**

Pierapišy i padčyrkni c, jakoje staić pierad miakkim zyčnym.

Jabłyny ćvituć biełym ćvietam. Ćviły chleb škodzić. Drevy užo zaćvili. Kraski i drevy ćvituć, a trava i zbožža krasujuć.

C pierad miakkim zyčnym taksama źmiakčajecca.

§ 52. **Padvojnyja miakkija zyčnyja.**

Pierapišy i padčyrkni padvojnyja miakkija zyčnyja.

U škole było čytańnie i pisańnie. Dzie pjuć, tam i lluć. Piajulla, jak zvanočak, zallecca. Sudździa sudzić. Kałośsie było śpiełaje. Zhulali viasielle. Śmiaćcio na śmietniku. Jość roznaje sudździe. Achrem pradaū konskaje vałośsie. Ad kaciełkaū (so-

niečniku) astałosia adno dudździo. Ryźnik kuplaje ryźzio. Znacharka sušyła zielle. Švirepka — pustazielle. Naš hadzińnik dobra idzie.

RAŽDZIEŁ IX.

Prystaūnoje v.

§ 53. **Prystaūnoje v pierad o.**

a) Pierapišy i padčyrkni: 1) skład **vo-**, 2) **a** na pačatku słova.

U našym voziery šmat ryby. Oj, u poli azierca, tam pławaje viadzierca. Vosień daždžlivaja para hodu. Vosienskija dni chmarnyja. Asianča — heta trava, što astajecca z vosieni. Hety parsiuk — asiančuk. Volcha raście la raki. Alchovyja drovy dobra harać. Puściūsia raści alešnik. Vospa — ciažkaja chvaroba. U jaho aśpianyja znaki na vidzie. Starasta pryvioz aśpianika ščapić dziaciom vospu. Vołava miakki koū. Ałaviańnik robić ałavianaje sudździo. Uzimku vokny redka adčyniajuć. Akno zamierzła. Vosvy kusajucca. Jazepku užo adna asva ukusiła. Biarecie vopratku i apranajciesia. Vočy byvajuć roznyja. Heta vidavočnaja praūda. Voctu dadajuć dziela kiśli. Abačyūšy ajca, syn kryknuū: „Vojča, jaki ty dobry!" Aciec pačastavaū dziaciej cukierkami. U kalosach złamałasia voś. Lavon, Silivon, Radzivon i Łaryvon — susiedzi.

Vypišy słovy z **vo** na pačatku i proci ich vypišy i pastaū tyja ich chormy abo svaje im słovy z **a** na pačatku. Hetak: **vokny — akno.**

Što z hetaha bačyš? Ale, **kali o staić na pačatku słova abo składu, dyk pierad im zaūsiody byvaje prystaūnoje v. Ale o biaz nacisku pierachodzić u a i pierad takim a, jak i pierad a zvyčajnym, nia byvaje v prystaūnoha.**

b) Pierapišy i padčyrkni **vo-** i **a-** na pačatku słova.

Vohladnica kažny dzień music ahladacca. Abady pryhatavany da kołaū. Nie čapaj aśvinaha hniazda. Raščyni akno. Kryvičy, pamahajcie adny adnym. Pastuchi razłažyli ahoń. Było vialikaje vohnišča. Uzimku treba ciopła apranacca. Ka-

žuć vobuj i abutak. Čaraviki, kamašy, boty, valency, hałošy, śnieżniki, — heta usio vobuj, abo abutak. U vobuj abuvajucca. Voś dobra pakoūzacca u maroz! Ni vodzin nie astaūsia na druhi hod u klasie.

Vypišy słovy z **a** na pačatku słova i proci ich pastaū, vypisaūšy abo źmianiūšy, inšuju ich chormu — z **vo** na pačatku, abo svajo im słova z **vo** na pačatku.

§ 54. **Prystaūnoje v pierad a.**

Pierapišy i padčyrkni **a** i **va** na pačatku słova.

Sioleta avios uradziū. Husi u vaūsie. Prahani husi z aūsu. Na humniščy aziarod. U vaziarodzie snapy. Ahoń choraša haryć. Kiń palena u vahoń. **Pajšoū dzied u valos. Na alosie trava.** Zachvareła u vadnaho čałavieka dzicio. Šanujcie adziežu. U čystaj adziežy pryjemna chadzić. **U vadziežy zavodzicca mol.** Michna žyvie u vakolicy. Akolicy Vilni charošyja. **Akaličnyja ludzi spraviadlivyja.**

Što staić pierad słovami, što pačynajucca z **va**? **Ale, pa pryjmieni u abo ū na pačatku słova zaūsiody byvaje prystaūnoje v pierad a.**

§ 55. **Prystaūnoje v pierad u.**

a) Pierapišy i padčyrkni skład **vu.**

Navumu balić u vuchu. Jon lečyć vucha. Na vulicy stajaū civun iz rabotnikami. U chłopčyka zaśmiahli vusny. Vučańnik vučycca u škole. Navuka byvaje roznaja. Pavuk tče krosny. U dzieda tyrčeli vusy. Dzicianio było takoje vutłaje.

Na pačatku słova abo składu nikoli nia byvaje naciśnienaha u, a zaūsiody jošć vu, ci — nakš kažučy — pierad naciśnienym u na pačatku składu zaūsiody byvaje prystaūnoje v.

b) Pierapišy i padčyrkni słovy z składam **vu.**

Vudal vudoju vudziū rybu. U jaho złamałasia vudzilno. U kuźni palać kamiennym vuhallem. Karova vycialasia ab vuhoł

chaty. Chto heny vusaty mužčyna? Jo roznyja vuzły: zasmarhaju, sabačy vuzioł i inšyja. Aborka była niejkaja vuzłavataja. U bałocie byvajuć vužaki. Tkalla vytkała vuzkoje pałatno. Našyja šniury vuzkavatyja. Skaradźbit narakaū na vuziniu pola. U karovy u skury byli vuhry. Vuhorač — takaja ryba. A Vuhorcy — taki narod. Vuhorcy nakš zavucca Madziarami. Stalica Vuhryi Budapešt. Jościeka i vino vuhorskaje. Mucha ubłytałasia u pavučyńnie.

Vypišy słovy iz składam **vu.** Hetyja słovy i utvoranyja ad ich zaūsiody užyvajucca z **v** pierad **u,** jak naciśnienym, tak i nienaciśnienym. U inšych słovach u vadnych pierad nienaciśnienym **u** byvaje **v** prystaūnoje **(vučyciel, vušak).** a u druhich nia byvaje **(jon umieje, na umie, naūčony).**

Pierapišy i padčyrkni skład **vu** adnej ryskaju i u abo ū na pačatku składu dźviuma ryskami.

Vučyciełka vučyła u škole. U kramie pradali vuhnali. Usłon stajaū la ściany. Što kamu na umie. Michaś umieje łekcyju. Naūčonyja ludzi šmat viedajuć. Jość roznyja uradniki.

KNIŽKI Vydańnia Vydaviectva Padručnikaū i Litaratury dla Moładzi u Miensku

1. **„Вайсковы Страявы Статут“** з ілюстрацыямі і прыкладамі камандаў па беларуску. У апрацоўцы падпар. В. Мікулы.
2. **„Ой прыйшла Каляда“.** Зборнік беларускіх калядных песьняў з нотамі.
3. **„Вясна красна“.** Зборнік беларускіх вялікодных і вясьняных песьняў з нотамі.
4. Зборнік купальскіх і жніўных беларускіх песьняў. Улажыў з нотамі М. Шчаглоў.
5. В. ЛАСТОЎСКІ. — **Што трэба ведаць кажнаму беларусу.** Папулярная брашура.
6. М. ЛЯСУН. — „На Крыжы“. Зборнік апавяданьняў.
7. Зборнік сцэнічных твораў — „Пінская Шляхта“, „Модны Шляхцюк“, „Чорт і баба“, „Зьбянтэжаны Саўка“, „Мікітаў Лапаць“ і „Міхалка“.
8. А. ЛЁСІК. — **Беларускі Правапіс.**
9. Б. ТАРАШКЕВІЧ. — **Беларуская Граматыка**, выд. VI.
10. P. KISIEL — **„Biełaruski Lemantar“.**
11. Z. DABRYNSKAJA i M. ZAVUŚCINSKI — **Zbornik arytmetyčnych zadačaū i prykładaū na I kl.**
12. Z. DABRYNSKAJA i P. ŠYRYNSKI — Zbornik arytmetyčnych zadačaū i prykładaū na II kl.

Hałoūny **skład:** Vydaviectva Padručnikaū i Litaratury dla Moładzi u Miensku, vul. A. Haruna (b. Kamsamolskaja) 13-80.